

Кадрове забезпечення окружних судів після судової реформи 1864 року

Володимир Сендецький,

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: sevorol3@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0000-5617-8041

У середині XIX століття на території Російської імперії, значну частину якої становили українські землі, здійснюється радикальне реформування ключових сфер життєдіяльності країни. Одним із елементів трансформаційних процесів законодавства стала судова реформа 1864 року, яка виявилась однією з найбільш послідовних реформ того часу.

Проголошення судової реформи передбачало запровадження принципів гласності, змагальності, презумпції невинуватості, права на захист, які поступово почали діяти як окремі інститути, і стали важливими основами тогочасного судочинства. Згідно реформи засновувалась нова структура судів, що мала забезпечити гарантії справедливого і неупередженого розгляду та вирішення справ.

Важливою ланкою у системі загальних судів законодавством визначався окружний суд. Реформа чітко означила порядок формування штатів та вимоги до суддів, призначення, переміщення та звільнення осіб судового відомства, підстави і порядок притягнення суддів до відповідальності.

Принципи функціонування окружних судів та їх підсудність закріплено у Статуті кримінального судочинства та Статуті цивільного судочинства, які були практичним втіленням судової реформи. Характерно, що окружний суд охоплював декілька повітів, а межі судового округу свідомо не співпадали з адміністративною територією повітів, чим було забезпечено гарантію незалежності суду. Таким способом ініціатори реформи прагнули убезпечити незалежність суддів від адміністрації і тому така структура позбавляла можливості очільників повітової влади впливу на судові інституції [4, с. 21].

Структурно до окружних судів належали цивільне та кримінальне відділення, які очолювали товариші голови суду. Дуже часто голова суду паралельно був очільником одного із відділень. В процесі функціонування судових інституцій часто практикувалася ротація членів відділень з кримінального до цивільного, і навпаки. Такі дії здійснювалися з метою запобігання надмірній спеціалізації суддів та забезпечення рівності у складі відділень. Водночас судді мали можливість постійно вдосконалюватися та набувати всебічного досвіду роботи у різних сферах. Зауважимо, що на перших порах втілення судової реформи навантаження на суддів було надмірним, що часто унеможливлювало їх рівночасну участь у сфері цивільної та кримінальної спеціалізацій. Таким чином, належна практика судочинства у судді формувалася лише в одній сфері. При цьому необхідно констатувати проблему кадрового дефіциту суддівського корпусу, який потребував регулярного поповнення. Це призводило до того, що

для розгляду справи міг бути залучений навіть судовий слідчий конкретного суду, за винятком тих випадків коли він розслідував дану кримінальну справу [1, с. 326].

Належного кадрового забезпечення потребували також ті посади, які передбачалися при окружних судах. Так при зазначених судових інституціях мали перебувати прокурор окружного суду із товаришами прокурора. Значна увага приділялася також судово-допоміжному персоналу, який складали присяжні повірені, нотаріуси, секретарі, органи, які забезпечували виконання рішень суду тощо.

Окружний суд позиціонувався як колегіальна інстанція, до складу якої входили голова, товариші голови та члени суду, які за своїм статусом були рівноправними. Водночас кількість членів окружних судів не завжди була однаковою, а напряду залежала від фактичної кількості справ, які підлягали їхньому розгляду. Судовий корпус окружних судів мав статус «коронних суддів» і призначався безпосередньо імператором. Такі судді користувались статусом незмінності [3, с. 39], що хоча б на перших порах відповідало основним постулатам судових перетворень середини ХІХ століття.

Внаслідок того, що судова діяльність поступово відокремлюється як самостійна і специфічна сфера практики, постала нагальна потреба реформування механізму з підбору суддівських кадрів і наділення їх відповідними повноваженнями. Для успішного функціонування окружного суду було передбачено наявність професійних і кваліфікованих суддів. З урахуванням цього до кандидатів на посаду судді законодавство висувало цілий ряд вимог [2, с. 8].

Насамперед постала потреба щодо усунення від суддівського конкурсу тих осіб, які в силу своїх фізичних умов не могли працювати на посаді. Такі умови були співзвучними із загальною заборонаю прийняття даних категорій осіб на державну службу. Мова також ішла про допуск до судової служби тільки чоловіків. При цьому віковий ценз прямо не зазначався у законі, однак наявність освіти та відповідної судової практики обчислювали цей термін у 25 років [2, с. 9].

Крім того, повинно бути дотримано приналежність до підданства та принцип заборони судді поєднувати свою діяльність із будь-якою іншою посадою на громадській чи державній службі. Члени суддівського корпусу повинні бути православного віросповідання, хоча така умова не була універсальною, а стосувалася переважно участі у справах щодо злочинів проти релігії і церкви.

Важливу роль відігравали також моральні умови. Законом чітко визначалося коло тих осіб, які не могли бути допущені до посади судді. Зокрема сюди належали ті особи, котрі перебували під слідством або судом за злочини, а також засуджені за судовим вироком до ув'язнення та більш строгого покарання, виключені зі служби суду або позбавлені духовного звання за пороки, або виключені з товариств та дворянських зборів за рішеннями станів, до яких вони належали. Слід зазначити, що моральні чесноти були умовою як призначення на

суддівську посаду, так і здійснення судової служби [2, с. 9]. Таким чином, судді могли бути звільнені з посади за особливою процедурою внаслідок вчинення негативних дій поза службою, які несумісні з гідністю високого суддівського звання чи могли позбавити суддю відповідної поваги та довіри.

Немаловажним у цьому контексті є також цілий ряд інтелектуальних умов, основними з яких була вимога фахової освіти та практичних навиків [2, с. 9]. Потрібно зауважити, що вимога належної освіти не була послідовно визначена у законодавстві. Так, до посади судді могли бути допущені особи, які мали необхідні практичні навички у сфері судочинства. Це й зумовлювало наявність необхідних знань для здійснення судової роботи. Такий підхід викликаний явною нестачею кваліфікованих суддівських кадрів з відповідною юридичною освітою для зайняття суддівської посади. В подальшому, вже наприкінці 1860-х – початку 1870-х років, влада ініціювала відкриття цілого ряду юридичних закладів для підготовки судових кадрів [5, с. 102].

Таким чином, кадрова політика держави у сфері судочинства після судової реформи 1864 року започаткувала новий порядок у процесі комплектування суддівського корпусу. У ході діяльності окружних судів важливим завданням стало забезпечення самостійності суддів та досягнення відповідного професіоналізму у процесі здійснення судочинства. Поступово відбувається інституціоналізація судової служби, як певного виду державної служби. Нові вимоги до суддів призвели до зростання їх фахового рівня, що суттєво позначилося на якості тогочасної системи правосуддя.

Ключові слова: Судова реформа 1864 р., окружні суди, кадрове забезпечення.

Список використаних джерел

1. Крушинський С. А. *Поняття доказів у кримінальних справах за Статутом кримінального судочинства 1864 року. Університетські наукові записки. 2011. № 3(39). С. 324-329.*
2. Прокопенко Б. О. *Добір кандидатів на посаду судді: монографія. Х.: Право, 2016. 208 с.*
3. Слинко Д. В. *Особливості розвитку процесуального права на українських землях у складі Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.). Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 2. С. 37-42.*
4. Таваркіладзе О. М. *Створення Одеської судової палати як основний елемент судової реформи 1864 року в Російській імперії. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Т. 31(70). № 3. С. 20-24.*
5. Шандра В. С. *Долання кадрового дефіциту під час ліберальних реформ 1860-1870-х рр. : Особливості українських губерній Російської імперії. Український історичний журнал. 2013. № 6. С. 92–111.*